

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ
(м. КИЇВ)

На правах рукопису

АРТЮХ Галина Михайлівна

**УПРАВЛІННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ
В ПЕРЕХІДНИЙ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН
ПЕРІОД**

(на прикладі м. Києва)

Спеціальність 08.10.03 — Міська і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ — 1996

00360457 (P)

32
Робота виконана в Науково-дослідному інституті економічних проблем (м. Київ)

Науковий керівник: — доктор економічних наук, професор
Лебедієвський Юрій Петрович.

Офіційні опоненти: — доктор економічних наук, професор
Чугаєв Анатолій Олексійович;

— кандидат економічних наук, доцент
Рождественська Лариса Григоріївна.

Провідна установа: — Національний університет ім. Тараса Шевченка.

Захист відбудеться « 9 » 04 1996 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.50.12.01. в Науково-дослідному інституті соціально-економічних проблем (м. Київ) за адресою: 252001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 32-а, VI поверх, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий « 6 » 06 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради, кандидат економічних наук

Т. В. Іванова

46. 25231

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження. Україна завжди мала досить високий освітній рівень населення. В державі склалися власна система і традиції освітньо-виховної роботи. Ще в недалекому минулому /60-70-х роках/ досвід України в галузі освіти вивчали і переймали економічно розвинуті країни світу. Але в останні десять-п'ятнадцять років витрати держави на освітню діяльність, з відомих обставин, скоротились і відносно, і абсолютно. Сьогодні, наприклад, середньосвітова тривалість навчання людини перед вступом її в трудову діяльність становить 12 років, а в таких країнах, як США, Японія - 14 років, тоді як в Україні - приблизно 10 років.

Реформування освітньої системи України необхідно не лише у зв'язку із складними фінансовими та матеріально-технічними умовами забезпечення цієї галузі економіки, але й у зв'язку з кардинальною перебудовою виробничих відносин, структурними змінами в господарстві, що обумовлює необхідність масового перепрофілювання спеціалістів, зміни фахової їх структури, формування іншого "ринкового", ініціативного ставлення особи до професійної діяльності.

Історично склалося так, що в Україні освітніми і науковими центрами держави були і залишаються великі міста. Найбільшим науково-освітнім центром України є її столиця - м.Київ.

Освіта є потужним індикатором розвитку продуктивних сил, науково-технічного і духовного прогресу суспільства. Від рівня освіти залежить формування особистості, ступінь підготовки її до трудової діяльності, ефективність її праці. Від рівня освіти залежить розвиток науки, впровадження її результатів в практику. Освітній потенціал держави, результати його впливу на суспільний устрій є одним з найважливіших факторів, що визначають рейтинг держави у світовій спільноті.

Розвиток освіти залежить від багатьох факторів. Але сьогодні найголовнішою проблемою збереження і подальшого розвитку галузі є економічний бік її існування. Не вирішивши організаційно-економічні питання освіти, не можна розраховувати на її прогрес в інших напрямках розвитку.

Значний внесок в розробку економічних проблем навчання,

підготовки, розподілу і використання трудового потенціалу спеціалістів зробили такі українські вчені, як Герасименко С.С., Головач А.Ф., Добров Г.М., Кочерга А.І., Сасько Ю.І., Таукач Г.Л., Черкашин Л.В., Чугаєв А.О. та інші.

Економіка освітньо-виховного процесу становить окрему галузь наукових досліджень. Центральне місце в ній займають питання управління та організації системи освіти - від розвитку особистості до відтворення кваліфікованих кадрів.

Радикальна реформа управління економікою країни, реформа освіти відкрили нові напрямки наукових досліджень і в економіці освіти. Насамперед, це необхідність визначення освітнього рівня населення, його відповідності вимогам часу, тенденція розвитку освіти в нових соціально-економічних умовах, нових підходів та методів в організації освіти, ролі державних органів в управлінні та матеріально-фінансовому забезпеченні освіти, створення регіональних моделей управління та організації освітньо-виховного процесу.

Актуальність і практична значимість вказаних досліджень і визначили тему дисертаційної роботи.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка організаційно-економічних питань управління та організації освіти в перехідний до ринкових відносин період та розробка наукових рекомендацій вдосконалення системи освіти у великому місті на основі моделі управління її розвитком.

Відповідно до визначеної мети в дисертаційній роботі поставлені і вирішені такі завдання:

- проаналізовано сучасний стан і виявлені тенденції подальшого розвитку освіти в Україні;

- проведено аналіз зарубіжного досвіду організації освіти;

- розроблені пропозиції щодо розвитку загальноосвітніх шкіл, вищої освіти, нових форм освітніх закладів в м.Києві;

- запропонована модель управління системою освіти в регіоні;

- обгрунтовані пропозиції щодо мотивації підвищення рівня освіти;

- розроблені науково обгрунтовані пропозиції щодо розвитку освіти в м.Києві.

1.3. Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, методичних і практичних пи-

тань розвитку системи освіти. Об'єктом дослідження виступає система організації освіти в м. Києві.

1.4. Методологія та методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, праці вітчизняних і зарубіжних економістів.

Інформаційною базою дослідження є дані державної статистичної звітності, наукові роботи вітчизняних та зарубіжних спеціалістів, первинні матеріали освітніх установ, результати соціологічних досліджень, громадських опитувань.

При обробці матеріалів застосовувались системний підхід, розрахунково-аналітичний та балансовий методи, методи порівняльного та структурного аналізів, математичної статистики, групування та моделювання.

При проведенні досліджень були використані законодавчі та нормативні акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, відомчі інструктивно-методичні документи, дані науково-дослідних і проектних інститутів, міського управління статистики та Міністерства статистики України, а також дані, що містяться у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

1.5. Наукова новизна і практична цінність дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

- визначено основні принципи регіональної державної політики у сфері освіти в умовах перебудови економічних відносин;
- обгрунтовано пріоритети розвитку освіти в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів;
- розроблена методика прогнозування окремих і узагальнюючих показників розвитку освіти у великому місті;
- обгрунтовані можливості залучення до розвитку освіти нетрадиційних джерел фінансування;
- запропоновані заходи щодо кращого використання матеріально-технічної бази освітньо-виховних закладів в умовах тимчасової депопуляції населення.

Практична цінність дослідження полягає:

- у визначенні організаційно-економічних тенденцій і напрямків розвитку освіти в найбільшому науково-освітньому центрі України - м. Києві;
- в розробці моделі управління освітньо-виховною галуззю в регіоні;

- у підготовці конкретних пропозицій щодо вдосконалення використання наявної матеріально-технічної бази освіти.

1.6. Апробація і реалізація результатів дослідження. Основні результати досліджень, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, доповідались і отримали схвалення на 18 загальнодержавних та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, симпозиумах, нарадах.

Розроблена модель управління освітньо-виховною діяльністю використовується при вирішенні питань використання матеріальної бази дошкільних, загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладів, при визначенні структурних змін у підготовці фахівців для господарства м. Києва, в тому числі державних службовців.

1.7. Наукові публікації. По темі дисертації опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 2,3 друкованих аркушів.

1.8. Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, переліку використаної літератури, додатків.

Згідно з метою і логічною схемою дослідження структура дисертаційної роботи слідує:

ВСТУП

Розділ 1. ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

- 1.1. Місце і роль освіти в системі суспільного розвитку.
- 1.2. Соціально-економічна характеристика системи освіти в Україні.
- 1.3. Зарубіжний досвід організації освіти.

Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ м. КИЄВА

- 2.1. Система дошкільного виховання.
- 2.2. Система загальноосвітніх шкіл.
- 2.3. Система професійно-технічної підготовки і перепідготовки кадрів.

Розділ 3. ЕКОНОМІЧНІ І ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ ПЕРЕБУДОВИ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН

- 3.1. Державна політика розвитку і управління освітою.
- 3.2. Використання матеріальної бази дитячих дошкільних закладів в умовах зміни демографічної ситуації.

3.3. Методи прогнозування чисельності підготовки спеціалістів з вищою і середньою освітою в ринкових умовах.

ВИСНОВКИ

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

1.9. Короткий зміст дисертаційної роботи. У вступі обгрунтована актуальність досліджень, сформульовані цілі та завдання, охарактеризовані наукова новизна та цінність отриманих результатів для практики.

У першому розділі "Економічні основи розвитку освіти" розглянуті теоретичні питання, місце та роль освіти в системі суспільного розвитку. Наведена соціально-економічна характеристика системи освіти в Україні. Проведено аналіз зарубіжного досвіду організації освіти.

В другому розділі - "Сучасний стан і тенденції розвитку освітньо-виховного комплексу м.Києва" зроблено системний аналіз розвитку освіти у великому місті (на прикладі міста Києва) в розрізі: дошкільне виховання, система загальноосвітніх шкіл, гімназії та ліцеї, професійно-технічна підготовка і перепідготовка кадрів. Сформульовані тенденції розвитку освіти в нових соціально-економічних умовах.

У третьому розділі - "Економічні і організаційні методи розвитку освіти в умовах перебудови виробничих відносин", запропоновані нові підходи та рекомендації щодо управління і організації освіти, в тому числі державної політики розвитку і управління освітою, використання матеріально-технічної бази дитячих дошкільних закладів міста Києва в умовах зміни демографічної ситуації, методи прогнозування чисельності підготовки спеціалістів з вищою та середньою освітою в ринкових умовах.

У висновках даються пропозиції по впровадженню результатів дослідження, окреслюються подальші напрями розвитку дослідження.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. В дослідженні зроблено аналітичний екскурс в історію розвитку знань і освіти. Це обумовлено тим, що сьогодні виникають різні суперечливі оцінки ролі освіти в розвитку суспільства.

Посилаючись на економічну кризу, не вживаються необхідні заходи для стабілізації розвитку освіти в країні. Між тим, одна з основних умов переходу до ринкових відносин - це структурна перебудова економіки. Її здійснення прямо пов'язане з наявністю фахівців відповідного профілю, а підготовка останніх і є головною метою сучасної системи освіти.

Оцінюючи в кінцевому підсумку роль освіти у відтворенні головної продуктивної сили суспільства, можна із впевненістю стверджувати, що в навчально-виховних процесах освіти створюється особистість людини, її властивості як продуктивної сили, здатність створювати матеріальні та духовні багатства. З іншого боку, високий рівень продуктивності праці і на цій основі збільшення суспільного продукту та національного доходу створює матеріальні умови для безперервного розвитку освіти, підвищення рівня освітнього потенціалу суспільства.

2.2. Обмеженість коштів, що виділяються на потреби освіти, недосконалість законодавчої бази та нормативних документів на фоні загальної соціально-економічної кризи в країні привели до стрімкої деградації освіти і розпаду її структур.

За 1991-1995 роки кількість дітей в постійнодіючих дошкільних закладах України зменшилася на 700 тис. чоловік. Кількість учнів 10-11 (12) класів загальноосвітніх шкіл протягом 1990/91 - 1994/95 навчальних років скоротилась на 116 тис., а в порівнянні з 1985/86 навчальним роком - на 459 тис. чол. (табл.1) На початок 1994/95 навчального року не вистачало 22560 вчителів (майже в 5 разів більше, ніж у минулому році). Значна кількість викладачів покинула стіни вищої школи. Проте в Україні ще зберігся достатньо високий учбово-виховний потенціал освіти. В 1994/95 навчальному році у закладах освіти країни навчалось 9235 тис.чол., що складало 17,7% всього населення України. На 1000 чол. населення віком 15 років і старше мають повну і неповну середню і вищу освіту 857 чол., а серед зайнятого населення - 989 чол.

При проведенні дослідження був зроблений аналіз діючої системи освіти в Україні, виявлені недоліки та причини, що їх обумовлюють. Серед них:

- зниження рівня виховання, викладання, що веде до зниження рівня освіти молоді, населення;

- відсутність необхідного рівня у викладачів, необхідної

Кількісні показники системи освіти в Україні та м. Києві
(за станом на 01.01.95р.)

Показники	Кількість навчальних закладів і установ, од.		Кількість вихованців, учнів, студентів, тис. чол.		Кількість працівників у системі, тис. чол.	
	Україна	В т.ч. Київ	Україна	В т.ч. Київ	Україна	В т.ч. Київ
1. Дошкільні заклади	22300	753	1736.0	104.1	241.4	13.0
2. Середні загальноосвітні заклади	22279	386	7124.9	347.6	576.0	22.3
3. Професійно-технічні навчальні заклади	1177	48	572.8	25.2	60.5	2.5
4. Вищі навчальні заклади I-II ступенів акредитації	778	49	645.0	48.0	51.2	2.9
5. Вищі навчальні заклади III-IV ступенів акредитації	232	40	888.5	157.0	69.7	11.5

кількості підручників та інших навчальних посібників;

- погіршення матеріально-технічної бази закладів освіти;
- низька заробітна плата вихователів, вчителів, викладачів, що спричиняє відтік кадрів з системи освіти;
- погіршення умов перебування дітей в учбово-виховних закладах.

2.3. У зв'язку з дефіцитом державного бюджету необхідно шукати інші шляхи ресурсного забезпечення. Вони визначені в основних положеннях нового господарського механізму в освіті, який передбачає, по-перше, докорінну зміну системи бюджетного фінансування шкіл, перехід від виділення їм коштів з бюджету по окремих статтях витрат до фінансування по нормативу /витрати на одного учня, що виконує функцію ціни за навчання/. По-друге, поєднання бюджетного фінансування діяльності шкіл з розвитком різних форм господарювання. Відповідно до цього положення джерелами фінансування шкіл /крім коштів держбюджету/ повинні бути:

- надходження за виконані роботи (послуги) матеріального характеру згідно із укладеними угодами з державними, кооперативними і громадськими організаціями та за замовленням населення;
- виручка від реалізації продукції учбово-виробничих майстерень;
- виручка від здачі в оренду приміщень, споруд, устаткування;
- надходження коштів за додаткові освітні послуги, в т.ч. за угодами та за замовленням населення;
- добровільні внески та передані матеріальні цінності від державних, кооперативних та інших громадських підприємств та організацій, а також окремих громадян;
- інші надходження.

2.4. Аналіз зарубіжного досвіду організації освіти дозволяє зробити висновок, що роль навчання в розвинутих країнах неупинно зростає. Планка обов'язкового навчання піднімається до 12-14 років в економічно розвинутих країнах (США, Японія, Франція, Німеччина, Корея та ін.). Освіта стала пріоритетним об'єктом фінансування. Розвинені країни витрачають на неї 8-10% валового національного продукту (15-20% держбюджету).

Розглянуті питання диференціації та спеціалізації в школах Заходу, схожість та відмінності в освітній політиці (фінансуван-

ня, затвердження програм, підбір вчителів тощо). До найбільш характерних рис системи вищої освіти країн Заходу можна віднести: 1) достатньо висока відкритість та демократичність освіти; 2) високий ступінь знань та професіоналізму; 3) тісний зв'язок вузів з наукою, промисловістю, орієнтація на науково-технічний прогрес.

Проведений аналіз організації системи освіти Заходу дає можливість використати досвід розвинутих країн в удосконаленні вітчизняної системи освіти.

2.5. При проведенні дослідження було зроблено детальний аналіз стану освіти та її окремих галузей в м. Києві, виявлені недоліки і наявні резерви.

Дошкільне виховання. На початок 1995 року система дитячих дошкільних установ (ДДУ) міста нараховувала 753 заклади, які відвідували 104,1 тис. дітей (58,5% дітей дошкільного віку). Стан і тенденції змін у системі дошкільного виховання м. Києва в цілому такі ж самі, як і в Україні. Проте деякі відмінності, в основному "якісні", мають місце (табл. 2). Так, завантаженість київських ДДУ значно нижча, ніж в цілому по Україні: в 1995 р. на 100 місць ДДУ Києва припадало 82 дитини проти 89 дітей по Україні. В Києві з 1987 р. не існує незадовільнених заяв до ДДУ. Проте існує "прихований" дефіцит за місцем проживання (особливо на нових житлових масивах). В м. Києві за останні роки чисельність дітей в дошкільних закладах знизилась на 21%, відбувається значне скорочення груп, штатів. Надзвичайно гостра проблема з відомчими дошкільними закладами, мають місце факти безпідставного закриття та перепрофілювання. Тому таким необхідним є механізм передачі відомчих ДДУ до комунальної власності міста.

Система загальноосвітніх шкіл. У 1994/95 навчальному році в м. Києві діяло 386 шкіл (1,7 % кількості загальноосвітніх шкіл України). В них навчалось 347,6 тис. учнів, або 4,9% учнів України. Аналіз розміщення шкіл по території міста показує, що воно не відповідає сучасним вимогам, в деяких районах не вистачає учбових місць. Це призводить до позмінного ведення учбового процесу. Сьогодні у м. Києві нараховується 154 школи - 44% від їх загальної кількості, які працюють у 2 зміни, більшість з них знаходиться на нових масивах. В другу зміну в 1994/95 навчальному році навчалось 48,8 тис. учнів (14,7% проти 16,4% в 1993/94

Таблиця 2
 Основні показники розвитку системи освіти в 1990-1994 роках

Показники	1990р.		1994р.		1994р. в % до 1990р.	
	Україна	В т.ч. Київ	Україна	В т.ч. Київ	Україна	В т.ч. Київ
1. Кількість дітей, що відвідують ДДУ, в % до числа дітей відповідного віку	57,2	60,0	44,1	58,5	77,1	97,5
2. Кількість дітей в ДДУ в розрахунку на 100 місць, чол.	107	89	83	82	77,6	92,1
3. Кількість незадовільнених заяв у ДДУ, тис.	181,8	9	38,1	-	20,3	-
4. Кількість місць в ДДУ на 1000 жителів, місць	43,7	52,0	40,5	48,0	92,7	92,3
5. Чисельність дітей на одного робітника ДДУ, чол.	10,5	10,0	7,7	8,0	73,3	80,0
6. Чисельність учнів на одного вчителя, чол.	13,3	16,1	12,6	15,4	94,7	95,7
7. Кількість учнів, що навчаються у другу зміну, в % від загальної кількості	15,0	18,4	16,0	14,7	-	-
8. Студентів у розрахунку на 10000 чол. населення у вузах:						
I-II ступенів акредитації	146	210	125	180	85,6	85,7
III-IV ступенів акредитації	170	570	172	600	101,2	105,3
9. Прийом студентів вузами, тис. чол.	415,5	28,3	392	35,9	94,3	126,9
10. Випуск фахівців вузами, тис. чол.	365,6	24,1	353,6	26,2	96,7	108,7

навчальному році відповідно). Недостатньо розвинена мережа загальноосвітніх шкіл міста, застаріла матеріально-технічна їх база залишається однією з найгостріших проблем, що не дозволяє реалізувати ряд основних напрямків реформи загальноосвітньої школи, таких як зниження граничної наповненості класів до 30 учнів, удосконалення структури учбової та позаучбової роботи школи на базі однозмінного режиму роботи та ін.

Слід відмітити, що кількість учнів 9-х класів, які продовжують навчання в середніх школах м. Києва, складає 75,5% (до загальної кількості), що значно вище, ніж в цілому по Україні (56,0%).

Характерною рисою сучасного розвитку освіти є створення нових типів навчальних закладів. Нині у Києві діють 21 гімназія, 26 ліцеїв, в яких навчається 18,8 тис. учнів.

Система професійно-технічної підготовки і перепідготовки кадрів. Діяльність по підготовці кадрів у м. Києві здійснюється 40 вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації (навчається 157,2 тис. студентів); 49 вузами I та II рівня акредитації (48,3 тис. студентів), а також 48 середніми професійно-технічними учбовими закладами (Міносвіти України), системою підвищення кваліфікації фахівців.

В системі професійно-технічної підготовки м. Києва навчається 25,2 тис. учнів, в порівнянні з 1990/91 навчальним роком їх чисельність скоротилась на 4,7 тис. чол. Для поліпшення становища в системі ПТУ необхідно інтегрувати робітничі професії, впроваджувати ступеневу систему освіти, розвивати нові типи професійних навчальних закладів, удосконалювати механізми оплати праці та фінансування училищ.

Вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації готують спеціалістів практично для всіх галузей народного господарства. В порівнянні з минулим роком змінилась структура їх підготовки - збільшилась кількість фахівців економіки та права. Структура підготовки певним чином відображає зміну пріоритетів розвитку вітчизняної економіки, виробництва та соціальної сфери. Проте виникла нова проблема - використання випускників і особливо кадрового забезпечення закладів освіти.

У м. Києві знаходиться більше 25% всіх вузів і, відповідно, в них навчається понад 20% студентів України. Тут зосереджено

60% наукових установ, 80% Національної Академії наук. Все це обумовлює необхідність особливих підходів у вирішенні проблеми освіти і науки у столиці, оскільки саме тут формується кадровий потенціал держави. В умовах переходу до ринкових відносин актуальною є проблема організації протягом 2-3 років прискореного курсу підвищення кваліфікації і перепідготовки керівників та спеціалістів, зайнятих у всіх галузях народного господарства України, і тому так необхідно ефективно використати потенціал вищої школи Києва для вирішення цього питання, поєднуючи галузевий принцип з широкою міжгалузєвою регіональною кооперацією.

2.6. Освіта як засіб у визначенні орієнтирів реформування галузей економіки та інших сфер діяльності, повинна мати випереджувальний характер.

Розглядаючи проблему економічної ефективності освіти, слід зазначити, що якщо суму витрат на освіту, а також розміри витрат на перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів безпосередньо на підприємстві визначити достатньо просто, то обчислення частки національного доходу, отриманого за рахунок освіти - справа досить складна. Назріває необхідність розробки нових підходів до визначення ефективності освіти. Таким методом можуть бути відповідні соціологічні дослідження та математичне моделювання. Потрібно уточнити існуючі методи визначення економічної ефективності освіти у відповідності з новими структурами господарювання та зміни форм власності.

2.7. Першочерговими завданнями державної політики розвитку освіти в Україні у перехідному періоді повинні бути радикальні зміни змісту освіти, в першу чергу, гуманітарної та технічної; впровадження безперервної освіти з метою її академічної та професійної мобільності; подальші демократичні перетворення у сфері освіти; створення умов для розвитку закладів освіти, альтернативних державним, заснованим на різних формах власності; підвищення правової та економічної культури суспільства; задоволення освітніх потреб різних соціальних верств та професійних груп. Виходячи з поставлених завдань, заходами щодо здійснення антикризової політики в галузі освіти повинні бути встановлення державного стандарту освіти та оновлення її змісту; введення механізму соціального захисту системи освіти; введення надійного механізму фінансування та матеріально-технічного забезпечення.

Для вирішення цих завдань необхідно прийняти відповідні законодавчі акти, забезпечити державний підхід при формуванні централізованого ресурсного забезпечення на державному та муніципальному рівнях, встановлення та дотримання державних нормативів фінансування системи освіти, забезпечення розвитку додаткових платних послуг освіти, що виходить за межі загальноосвітнього державного стандарту, встановлення нових форм державно-громадського контролю за якістю освіти.

Реалізація державної політики в галузі освіти вимагає централізації державного управління освітою за умови найповнішого врахування потреб регіонів. Як свідчить практика, жоден заклад освіти не може працювати в ізоляції, кожен з них є складовою частиною національної та регіональної системи освіти і не може бути виключеним з неї.

2.8. Одним з напрямків реалізації нової державної політики в галузі освіти є реформування мережі закладів освіти відповідно до демографічної, соціальної та економічної ситуацій в регіонах.

В м. Києві демографічна криза обумовила зменшення чисельності дітей дошкільного віку та показника охоплення дітей дитячими дошкільними закладами. Тому постала необхідність визначення рівня заповнення дитячих дошкільних установ для виявлення в ДДУ вільних потужностей, які можливо тимчасово перепрофілювати під початкові класи загальноосвітніх шкіл та інші навчально-виховні заклади.

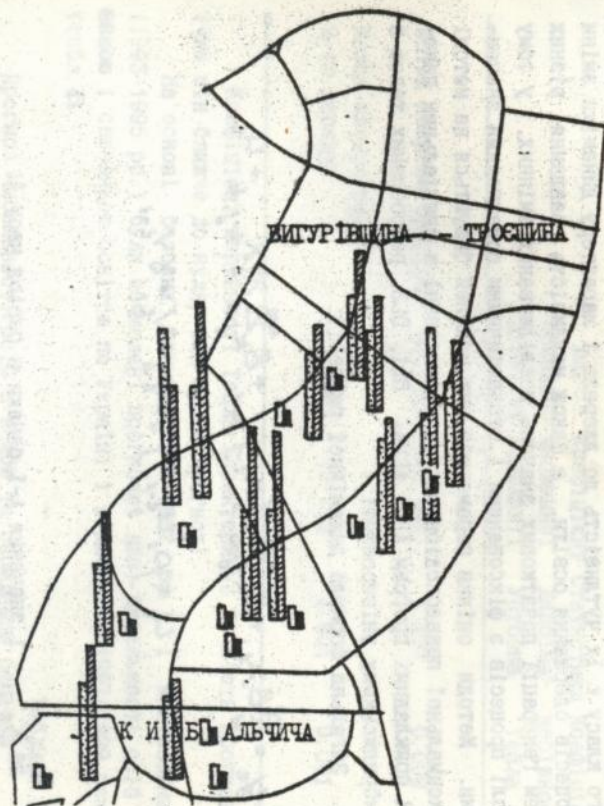
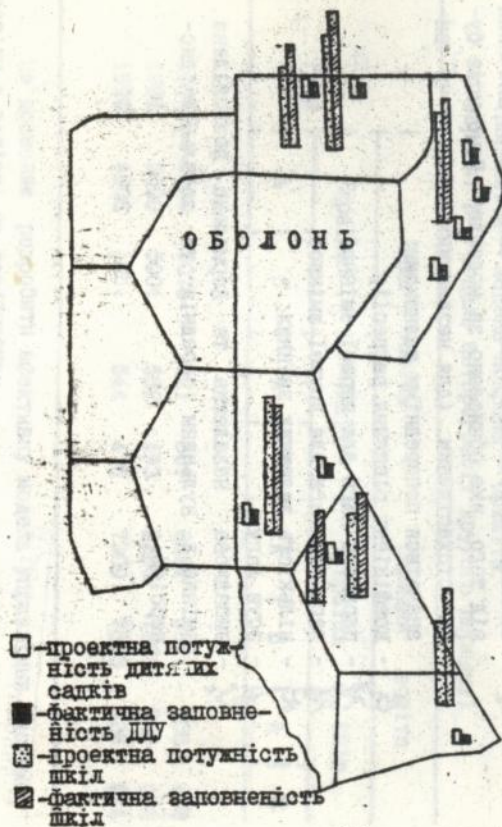
Аналіз заповнення ДДУ і шкіл проводився у розрізі адміністративних районів, житлових масивів та мікрорайонів міста. Він дозволив виявити територіальні одиниці міста, в яких школи працюють з особливим перевантаженням за умов значної нестачі учбових місць: Троєщина I, Троєщина II, Троєщина IV Ватутінського району; Микільська Борщагівка I, Південна Борщагівка, Святошин-I Ленінградського району, Замковецько-Мостицька, Виноградар-Мостицька Подільського району, Нивки-Берковецькі сади Радянського району, Харківський масив Харківського району; Позняки Східні Дарницького району, Татарсько-Лук'янівський Шевченківського району та інші.

Узагальнені дані про кількість учнів у загальноосвітніх школах та про наявну потужність шкіл показують, що для забезпечення однозмінної форми навчання необхідно біля 50 тис. учбових

місць. Вільна потужність дитячих дошкільних закладів становить приблизно 11 тис. місць. Співставний аналіз рівнів заповнення ДДУ і шкіл по територіальних одиницях м. Києва показав, що в деяких мікрорайонах Ватутінського, Мінського, Дніпровського та інших районів можливе часткове розвантаження шкіл за рахунок тимчасового перепрофілювання вільних групових приміщень ДДУ під початкові класи загальноосвітніх шкіл (картосхема 1). У мікрорайонах з низьким рівнем заповнення ДДУ, але в яких школи мають відповідні потужності, можлива тимчасова передача в оренду вільних приміщень без права переобладнання. Це дозволить залучити кошти орендарів для часткового покриття витрат на утримання ДДУ, а також зберегти існуючу мережу дитячих дошкільних закладів до покращання демографічної ситуації.

2.9. В роботі була розроблена модель управління суспільним процесом підготовки кадрів в регіоні. Основними показниками, що відображають оперативні зміни кількості осіб, що одержали середню та вищу освіту є, як показали наші дослідження, кількість осіб, що одержали початкову освіту, кількість місць в середньоосвітніх закладах та закладах професійно-технічної освіти, кількість місць в вищих учбових закладах, показники демографічних змін та показники рівня розвитку економіки, в які мають входити реальний рівень безробіття, оцінка ємкості ринку трудових ресурсів. При аналізі процесів освіти враховувались часові динамічні закономірності процесу зміни кількості осіб, що одержують освіту, як таких. В тому числі це врахування впливу попередніх періодів. В умовах мінімуму інформації це мабуть один з небагатьох можливих підходів. Він дозволе встановити суттєві динамічні зв'язки (якщо такі мають місце), у тому числі і "зсунуті" у часі як між окремими показниками, так і всією їхньою сукупністю, а також врахувати вплив інших факторів на процес одержання освіти. Тому для моделювання і прогнозування процесів освіти необхідно застосовувати спеціальний математико-статистичний апарат, який дозволяє описувати такі процеси.

Для вирішення цього завдання нами був використаний сучасний підхід до дослідження часових процесів на базі моделей динамічного регресійного аналізу, який було розроблено вченими Кембриджського університету Песараном М. і Слейтер Л. Цей підхід базується на застосуванні властивості залежності спостережень,

Картошка I. Заповненість дитячих садків і шкіл м. Києва.

які відносяться до різних періодів часу і передбачає застосування динамічних специфікацій як для детермінованої, так і для стохастичної частини моделі. Важливою позитивною якістю моделей даного класу є їх чутливість до джерела і характеру динаміки зміни процесів одержання освіти, а також можливість завдання різних схем генерації початкових значень досліджуваних змінних, у тому числі процесів з фіксованими і стохастичними початковими значеннями. Методи оцінки параметрів цих моделей базуються на методі максимальної правдоподібності та реалізовані в спеціальних пакетах прикладних програм AR, ARMA, DL1, DL2, розроблених також в Кембриджському університеті:

Загальна формула динамічної регресії:

$$y_t = \sum_{i=1}^{k-2} \beta_i x_{t,i} + \beta_{k-1} \sum_{j=0}^{\infty} \lambda_1^j x_{t-j, k-1} + \beta_k \sum_{j=0}^{\infty} \lambda_2^j x_{t-j, k} + u_t$$

$$u_t = \rho_1 u_{t-1} + \rho_2 u_{t-2} + v_t + \delta v_{t-1}$$

- де x_{t-j} - і значення і-ї ознаки в період часу t ;
 y_t - значення результуючого показника в момент часу t ;
 u_t - залишок чи різниця значення фактичного значення від того, яке обчислено за моделлю. Воно може бути стохастичним (для незалежних вимірів) чи визначатися попередніми залишками;
 β_i - коефіцієнт рівняння регресії;
 λ_1 - параметр лага для першої змінної;
 λ_2 - параметр лага для другої змінної;
 k - кількість залежних змінних;
 δ - зсув лагу;
 v_t - випадкова незалежна та нормально розподілена змінна з нульовим середнім та загальною дисперсією.

Показники якості моделей

	Лаг правдоподібності	Коефіцієнт множинної кореляції	Статистика Дарбіна-Уотсона	Коефіцієнт нерівності Тейла
Метод Кокрена-Оркатта	-91.776	82.654	1.167	0.009
Метод авторегресії 2-го порядку	-87.546	73.112	2.001	0.001

Коефіцієнт нерівності Тейла характеризує точність прогнозу (чим він ближче до нуля, тим краще прогноз).

На основі базових даних (1979-1992 рр.) і контрольних (1993-1995 рр.) були обчислені прогнозні дані чисельності осіб з вищою і середньою освітою по Україні і м. Києву на 1997-1999 роки (табл. 4).

Таблиця 4

Прогноз чисельності осіб з вищою та середньою освітою на 1997 - 1999 роки, тис.чол.

(варіант А - модель Кокрена - Оркатта,

варіант Б - модель авторегресії другого порядку)

Роки	Вища освіта				Середня освіта			
	Україна		Київ		Україна		Київ	
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
1997	5160	5075	521	501	8324	8071	506	493
1998	5090	5001	532	493	8200	7923	506	493
1999	4906	4951	544	476	7900	7816	526	474

Це дозволяє розробити ефективну модель управління системою освіти в регіоні на перспективу.

3. ОСНОВНІ РОБОТИ, ОПУБЛІКОВАНІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Артюх Г.М. Відповідальність перед людьми. // Нова освіта України. 1993 р., № 1. - 0,3 д.а.
2. Артюх Г.М. Основні принципи регіональної державної політики в галузі освіти на прикладі м. Києва. // Тез. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. "Початкова школа ХХІ століття". - К., 1 - 3 берез. 1995 р. - 0,2 д.а.
3. Артюх Г.М. Система та традиції освітньо-виховної роботи в Україні. // Тез. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Ліги історичних міст України. - К., 25 - 26 трав. 1995 р. - 0,2 д.а.
4. Артюх Г.М. Поблизу домівки. // Хрещатик. - 1995 р., 7 липня. - 0,1 д.а.
5. Артюх Г.М. Проблеми жіночої освіти в умовах гострої фінансової кризи. // Тез. доп. міжнар. форуму жінок "Пекин-95". 4-9 верес. 1995 р. - 0,2 д.а.
6. Артюх Г.М. Вчителі повернуться до школи. // Хрещатик. - 1995 р., 30 верес. - 0,2 д.а.
7. Артюх Г.М. Роль столиці у процесах державотворення: історичний та сучасний аспекти. // Матеріали наук.-практ. конф. - Відповід. ред. - К. - 28 лют. 1996 р. - 0,8 д.а.
8. Артюх Г.М. Збережемо освітньо-культурний потенціал столиці. // Хрещата долина. - 1996 р., 7 берез. - 0,2 д.а.
9. Артюх Г.М. Готова до діалогу. // Хрещатик. - 1996 р., 8 трав. - 0,1 д.а.

THE SUMMARY

Galina M. Artjukh "Management and Organization of the System of Education in Transition Economies (on the example of the city of Kiev)", manuscript of thesis for Ph.D. (Economics).

The discussion of the thesis is scheduled on July 7, 1996 in Research Institute of Socioeconomic Problems (Kiev).

In this thesis the author has investigated the problems of organization of the system of education in the period of transition to the market economy and providing of the economic reforms in Ukraine. The new methodological and practical approaches were proposed to maintain positive aspects of the existing system of education in Ukraine and to provide the evolution of this system in accordance with the transition to the market economy.

АННОТАЦИЯ

Артюх Галина Михайловна "Управление и организация просвещения в переходной к рыночным отношениям период (на примере г.Киева)".

Рукопись диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, защита состоится 7 июля 1996 года в Научно-исследовательском институте социально-экономических проблем (г.Киев).

В диссертации исследуются вопросы организации просвещения в период перестройки производственных отношений, проведения экономических реформ. Разработаны методические и практические рекомендации по сохранению уже достигнутых положительных моментов развития отечественной образовательной сферы экономики, а также обоснованы предложения по ее эволюционному преобразованию в соответствии с переходом к социально ориентированной экономике, базирующейся на различных формах собственности.

Ключові слова: освіта, регіон, велике місто, столиця, дошкільне виховання, середня, середня спеціальна, вища освіта, нові форми організації, фінансування.

284972

2810070

AB 35.231